

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาเปรียบเทียบ

วิชิต แยมยิม¹

¹ศูนย์กลางการเรียนรู้ วิจัย และบริการวิชาการ คณะนิติวิทยาศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยตำรวจ

Wichit Yaemyim¹

¹Hub for Learning, Research and Academic Services

Faculty of Forensic Science, Royal Police Cadet Academy

yaemyim1989@gmail.com

รับบทความ : 19 พฤษภาคม 2569 แก้ไขบทความ : 22 มิถุนายน 2569 ตอบรับบทความ : 25 มิถุนายน 2569

ชื่อหนังสือ	กระบวนการยุติธรรมทางอาญาเปรียบเทียบ
ผู้แต่ง	ดร.น้ำแท้ มีบุญสร้าง
จำนวนหน้า	204
สำนักพิมพ์	วิญญูชน
ภาษา	ไทย

บทวิจารณ์

หนังสือ “กระบวนการยุติธรรมทางอาญาเปรียบเทียบ” เขียนโดย ดร.น้ำแท้ มีบุญสร้าง (2566) จากประสบการณ์ในการฝึกงานภาคปฏิบัติที่สำนักงานอัยการท้องถิ่น ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา และการค้นคว้าวิจัยระหว่างการศึกษาปริญญาเอกที่ประเทศออสเตรเลีย รวมถึงประสบการณ์ในฐานะนักวิชาการและผู้บังคับใช้กฎหมายในการดำเนินคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลเยาวชนและครอบครัว ศาลแขวง และศาลจังหวัด จัดพิมพ์และจำหน่ายโดยบริษัท สำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด ภายใต้ความมุ่งหวังให้หนังสือเล่มนี้เป็นต้นแบบทางวิสัยทัศน์และการบังคับใช้กฎหมายของประเทศไทยให้มีมาตรฐานในระดับสากล ทั้ง “การปราบปรามอาชญากรรมและการป้องกันคนบริสุทธิ์ไม่ให้เดือดร้อนจากกระบวนการยุติธรรม”

หนังสือเล่มนี้ประกอบด้วยเนื้อหา จำนวน 13 บท ไล่เรียงปูพื้นฐานทางองค์ความรู้ตั้งแต่วิวัฒนาการและมาตรฐานสากลของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา หลักการพื้นฐานในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศต่าง ๆ ได้แก่ สหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส อังกฤษ และญี่ปุ่น รวมถึงองค์กระยุติธรรมในระดับสากล เช่น ศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ ศาลอาญาระหว่างประเทศ ตลอดจนแนวทางการปฏิบัติหน้าที่ของอัยการ ตำรวจสากล และการใช้อำนาจตุลาการโดยประชาชน โดยในบทท้ายๆ ของหนังสือได้มีการวิเคราะห์ถึงความเข้าใจผิดในหลักความเป็นอิสระของกระบวนการยุติธรรม และแนวทางการปฏิรูประบบการสอบสวน

¹ นักวิจัย ศูนย์กลางการเรียนรู้ วิจัย และบริการวิชาการ คณะนิติวิทยาศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยตำรวจ

คดีอาญาตามแนวทางสากล เพื่อให้ผู้อ่านได้เกิดการจุดประกายทางความคิดและต่อยอดวิสัยทัศน์การยกระดับกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทยให้มีประสิทธิภาพเทียบเท่านานาชาติอารยประเทศ

บทที่ 1 วิวัฒนาการและมาตรฐานสากลของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา: สารสำคัญของบทนี้กล่าวถึงหัวใจสำคัญของการอำนวยความยุติธรรมทางอาญาในทุกยุคสมัย คือ “การทำความจริงให้ปรากฏ” ซึ่งไม่ใช่เพียงการมุ่งหวังที่จะเอาชนะทางคดีอย่างเดียว แต่จะต้องให้โอกาสผู้ต้องหาหรือจำเลยได้ตรวจสอบหรือนำพยานหลักฐานมาหักล้างตั้งแต่ชั้นเริ่มต้นคดี โดยระบบไต่สวน หรือ Civil Law ได้พัฒนามาจากการใช้ความเชื่อต่อเทพเจ้าหรือศาสนาเป็นเครื่องควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ในยุคโบราณ จนมาถึงยุคปฏิวัติฝรั่งเศสที่เกิดแนวคิดเรื่อง “หลักการอำนาจอธิปไตยเป็นอำนาจสูงสุดของรัฐ” และได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลายทั่วยุโรป ขณะที่ระบบกล่าวหา หรือ Common Law พัฒนามาจากการนำระบบ Feudalism มาใช้เป็นระบบกระจายอำนาจออกจากศูนย์กลางไปยังขุนนางในแคว้นต่าง ๆ และรวบรวมการพิจารณาความของแต่ละท้องถิ่นให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน จนกระทั่งมีการบัญญัติกฎหมายที่ชื่อ Magna Carta ซึ่งเป็นที่มาของหลักการ Due Process ในปัจจุบัน

บทที่ 2 หลักการพื้นฐานในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา: เป็นการนำเสนอหลักการสำคัญที่รวบรวมจากหลักการบังคับใช้กฎหมายของประเทศต่าง ๆ เพื่อให้ผู้อ่านได้พิจารณาเปรียบเทียบกับหลักการของการบังคับใช้กฎหมายในประเทศไทย เช่น หลัก Due Process หลัก The Rule of Law หลักสิทธิของผู้ต้องหา หลักการฟังความสองฝ่าย หลักการ Double Jeopardy หลักการดำเนินคดีอาญาโดยไม่ชักช้า ตามภาษีของ William Ewart Gladstone (1809 – 1898) ที่กล่าวไว้ว่า “Justice delayed is justice denied” เป็นต้น

บทที่ 3 กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศสหรัฐอเมริกา: กล่าวถึงระบบกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในรูปแบบ Dual Sovereignty ซึ่งมีความพิเศษที่เป็นข้อยกเว้นตามหลัก Double Jeopardy คือ ผู้กระทำความผิดหรือจำเลยอาจถูกดำเนินคดีซ้ำได้หากพบว่ามี ความผิดตามกฎหมายทั้งของรัฐบาลกลางและมลรัฐ ในกระบวนการสอบสวนจะให้ความสำคัญกับการรวบรวมตัวอย่าง DNA จากผู้ถูกจับกุมและจำเลย อัยการสามารถเสนอลดข้อกล่าวหาหรือลดโทษเพื่อให้ได้มาซึ่งคำรับสารภาพ (Plea Bargaining) ในทุกขั้นตอนของคดีก่อนที่จะมีการพิพากษา พร้อมทั้งสามารถใช้กระบวนการชะลอการฟ้องโดยเปิดโอกาสให้ผู้กระทำความผิดทำสัญญารับโทษกับอัยการ ในขั้นตอนของการพิจารณาคดีของศาลระดับท้องถิ่น จะมีผู้พิพากษา 1 คน ที่มาจากการเลือกตั้ง พร้อมด้วยคณะลูกขุนที่มาจากคัดเลือก จำนวน 12 คน ร่วมกันพิจารณาคดี โดยการพิพากษาว่าจำเลยมีความผิดจะต้องเป็นมติเอกฉันท์ของคณะลูกขุน

บทที่ 4 กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศฝรั่งเศส: กล่าวถึงระบบกฎหมายแบบ Civil Law และการใช้วิธีพิจารณาแบบระบบไต่สวน โดยเมื่อตำรวจสอบสวน (Judicial Police) ไปถึงที่เกิดเหตุ จะต้องมีการแจ้งให้อัยการและฝ่ายปกครองในพื้นที่เกิดเหตุทราบโดยทันที คดีโดยส่วนใหญ่อัยการจะเป็นผู้ใช้ดุลพินิจว่ามีพยานหลักฐานเพียงพอที่จะนำคดีขึ้นสู่ศาลหรือไม่ ยกเว้นคดีที่มีโทษร้ายแรงจะต้องแจ้งให้ผู้พิพากษาสอบสวน (Investigating Judge) เข้าร่วมสอบสวนด้วยตั้งแต่ต้น ในกรณีที่ เป็นคดีความผิดอาญาร้ายแรง การพิจารณาคดีจะประกอบไปด้วยผู้พิพากษาหัวหน้าคณะจากศาลท้องถิ่นและผู้ช่วยจากศาลอุทธรณ์อีก 2 คน พร้อมด้วยคณะลูกขุน จำนวน 9 คน การตัดสินว่าจำเลยกระทำความผิดจะต้องประกอบด้วยเสียงส่วนใหญ่ จำนวน 8 คน ส่วนกรณีความผิดอาญาธรรมดาจะใช้เพียงองค์คณะผู้พิพากษา จำนวน 3 คน เพื่อให้เกิดความรวดเร็วในการพิจารณา

บทที่ 5 กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศอังกฤษ: กล่าวถึงระบบกฎหมายที่พัฒนามาจากระบบจารีตประเพณีซึ่งได้รับการรวบรวมให้เป็นกฎหมายที่ใช้ร่วมกัน (Common) ทว่าราชอาณาจักร โดยประเด็นที่น่าสนใจของระบบงานตำรวจอังกฤษ คือ ตามกฎหมาย The Police Reform Act of 2002 ประชาชนสามารถทำหน้าที่ตำรวจภายใต้การควบคุมสั่งการได้ เช่น การสอบสวน การควบคุมตัวผู้ต้องหา การคุ้มกันเจ้าหน้าที่ เป็นต้น ส่วนระบบงานอัยการได้มีการรวมหน่วยงานด้านการฟ้องคดีทั้งหมดของตำรวจจัดตั้งเป็น The Crown Prosecution Service เพื่อทำการฟ้องคดีในนามของรัฐ โดยอัยการมีหลักในการใช้ดุลพินิจสั่งฟ้องใน 2 ประเด็น ได้แก่ 1) ต้องมั่นใจว่ามีพยานหลักฐานเพียงพอที่จะพิสูจน์ความผิดจนนำไปสู่การลงโทษจำเลยได้ และ 2) การฟ้องจะต้องเกิดประโยชน์ต่อสาธารณะด้วย สำหรับกระบวนการตัดสินคดีอาญายังมีการใช้คณะลูกขุน (Jury) ในบางประเภทคดีที่สามารถออกคำฟ้องได้ โดยคณะลูกขุนจะพิพากษาโดยใช้มติเอกฉันท์หรือเสียงส่วนใหญ่ก็ได้ ส่วนประเภทคดีที่สามารถฟ้องได้ด้วยคำฟ้องอย่างย่อ (Summary Offenses) จะได้รับการพิจารณาโดยผู้พิพากษาจำนวน 3 คน โดยไม่ต้องใช้คณะลูกขุน

บทที่ 6 กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศญี่ปุ่น: กล่าวถึงระบบกระบวนการยุติธรรมที่ได้รับอิทธิพลจากระบบกฎหมาย Anglo-American โดยในการจับกุมแบบกรณีเร่งด่วน (Emergency Arrest) อัยการและผู้ช่วยอัยการจะมีอำนาจในการจับกุมผู้ต้องหาได้เช่นเดียวกับตำรวจ มีการให้สำคัญเป็นอย่างมากต่อการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหา กล่าวคือ บุคคลใดที่ถูกจับหรือควบคุมตัวในระหว่างกระบวนการทางคดี ต่อมาอัยการสั่งไม่ฟ้องหรือศาลพิพากษายกฟ้อง หรือเกิดความผิดพลาดของเจ้าหน้าที่ตำรวจหรืออัยการ บุคคลนั้นย่อมมีสิทธิรับค่าชดเชยจากรัฐ นอกจากนี้ ยังมีระบบ Saiban-in หรือการใช้อำนาจตุลาการโดยประชาชน โดย Saiban-in จะร่วมนั่งพิพากษาคดีกับผู้พิพากษาในฐานะเป็นหนึ่งในองค์คณะพิพากษา ซึ่งมีความแตกต่างจากระบบคณะลูกขุน (Jury) ที่ทำหน้าที่พิพากษาและลงโทษจำเลยโดยมีผู้พิพากษาเป็นผู้แนะนำข้อกฎหมาย

บทที่ 7 ศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ: กล่าวถึงองค์กรภายใต้บังคับการสหประชาชาติที่มีภารกิจในการระงับข้อพิพาทระหว่างรัฐ และให้คำแนะนำหรือความเห็นต่อสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติ มีผู้พิพากษา จำนวน 15 คน แต่ประเทศคู่พิพาทอาจเสนอชื่อผู้พิพากษาเฉพาะกิจอีกฝ่ายละคนเข้าร่วมเป็นองค์คณะได้ ผลของคำพิพากษาจะถือเป็นที่สุดโดยไม่มีการอุทธรณ์ใด ๆ อย่างไรก็ตาม คดีส่วนใหญ่ที่เข้าสู่ศาลยุติธรรมระหว่างประเทศจะเป็นข้อพิพาทของประเทศกำลังพัฒนาเท่านั้น

บทที่ 8 ศาลอาญาระหว่างประเทศ: กล่าวถึงองค์กรถาวรที่มีอำนาจพิจารณาคดีของผู้กระทำผิดอายุเกินกว่า 18 ปี ในการกระทำผิดอาญาร้ายแรงซึ่งได้รับความสนใจจากนานาประเทศ ซึ่งประกอบด้วย 1) คดีฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ 2) คดีอาชญากรรมต่อมวลมนุษยชาติ 3) คดีอาชญากรรมสงคราม และ 4) คดีการรุกราน มีขอบเขตอำนาจในการพิจารณาคดีที่เกิดขึ้นในประเทศที่เป็นภาคีในธรรมนูญกรุงโรม (Rome Statute) หรือประเทศที่มีข้อตกลงพิเศษกำหนดให้ดำเนินการได้

บทที่ 9 แนวทางการปฏิบัติหน้าที่ของอัยการ: เป็นการนำเสนอหลักการปฏิบัติหน้าที่อย่างมืออาชีพตามมาตรฐานสากลของพนักงานอัยการ เช่น การดำรงไว้ซึ่งเกียรติยศและศักดิ์ศรีในวิชาชีพตลอดเวลา การปฏิบัติหน้าที่ด้วยกระบวนการที่เป็นธรรมตามกฎหมาย (Due Process of Law) การใช้ดุลพินิจต้องเป็นอิสระและปราศจากการแทรกแซงทางการเมือง เป็นต้น

บทที่ 10 ตำรวจสากล: กล่าวถึงเป็นองค์กรตำรวจระหว่างประเทศที่จัดตั้งขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกและให้ความร่วมมือระหว่างหน่วยงานตำรวจของประเทศสมาชิก โดยไม่เข้าไปแทรกแซงกิจกรรมทางการเมือง การทหาร และการศาสนา

บทที่ 11 การใช้อำนาจตุลาการโดยประชาชน: ผู้เขียนได้นำเสนอหลักการใช้และตรวจสอบอำนาจตุลาการโดยประชาชนของประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งในระดับสหพันธรัฐที่มีประธานศาลฎีกาเป็นหัวหน้าของผู้พิพากษาทั้งปวงจะได้รับการแต่งตั้งจากประธานาธิบดีซึ่งเป็นตัวแทนของประชาชน ส่วนในระดับมลรัฐผู้พิพากษาจะเข้าสู่ตำแหน่งผ่านการเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชน เช่นเดียวกับผู้พิพากษาสมทบ (Lay Judge) ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไปที่มีความเชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ แต่ไม่จำเป็นต้องผ่านการศึกษากฎหมายได้เข้าร่วมการใช้อำนาจตุลาการโดยตรง หรือคณะลูกขุน (Jury) ที่มีกระบวนการคัดเลือกจากประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง โดยที่ผู้พิพากษาซึ่งมาจากการเลือกตั้งจะเป็นเพียงผู้ให้คำแนะนำในข้อกฎหมายเท่านั้น

บทที่ 12 ความเข้าใจผิดในหลักความเป็นอิสระของกระบวนการยุติธรรม: ในบทนี้ผู้เขียนได้นำเสนอมุมมองต่อการเข้าสู่ตำแหน่งในระดับต่าง ๆ ของบุคลากรในกระบวนการยุติธรรม ว่าต้องมีที่มาจากประชาชนสามารถตรวจสอบการทำงานที่ได้โดยประชาชน และต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบต่อประชาชน ซึ่งหากบุคลากรดังกล่าว “มีอิสระ” ในการเข้าสู่ตำแหน่งโดยไม่ได้มีที่มาจากประชาชน หรือปฏิบัติหน้าที่โดยปราศจากการตรวจสอบจากประชาชน ย่อมมีแนวโน้มที่จะไม่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างแท้จริง เนื่องจากไม่มีความรับผิดชอบใด ๆ ต่อประชาชนเจ้าของอำนาจอธิปไตย

บทที่ 13 การปฏิรูประบบการสอบสวนคดีอาญาตามแนวทางสากล: ในบทสุดท้ายนี้ ผู้เขียนได้วิเคราะห์ความบกพร่องของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทยไว้อย่างน่าสนใจ ตัวอย่างเช่น กรณีผู้ถูกกล่าวหาถูกคุมขังระหว่างการสอบสวนนานเกินความจำเป็น กรณีส่งสำนวนเร่งด่วนในวันสุดท้ายของระยะเวลาฝากขังในคดีสำคัญโดยมีเจตนาให้อัยการสั่งฟ้องไปก่อนตามพยานหลักฐานเท่าที่มี กรณีการขาดกระบวนการตรวจสอบถ่วงดุลการรวบรวมพยานหลักฐานทางนิติวิทยาศาสตร์ เป็นต้น พร้อมทั้งเสนอแนวทางการปฏิรูประบบการสอบสวนคดีอาญา เช่น การรับส่งรายงานบันทึกการจับกุมให้อัยการทราบโดยทันที การแจ้งข้อกล่าวหาเมื่อได้รับความเห็นชอบจากพนักงานอัยการ การให้พนักงานอัยการในพื้นที่สามารถรับคำร้องทุกข์และสอบสวนคดีอาญาได้ เป็นต้น

เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ได้รับการปรับปรุงจากเล่มที่ผู้เขียนเคยตีพิมพ์เมื่อปี พ.ศ. 2554 (น้ำแท้ มีบุญสร้าง, 2554) ซึ่งได้มีการจัดเรียงหมวดหมู่ของเนื้อหาและปรับปรุงข้อมูลให้เป็นปัจจุบันมากขึ้น จุดเด่นสำคัญของหนังสือเล่มนี้ จึงเป็นการตีกรอบความคิดให้ผู้อ่านได้เห็นภาพเกี่ยวกับระบบงานยุติธรรมทางอาญาของประเทศต่างๆ ได้อย่างชัดเจน นับตั้งแต่ประวัติศาสตร์ความเป็นมาจนถึงการวิเคราะห์เปรียบเทียบเพื่อยกระดับกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทยให้มีมาตรฐานเทียบเท่ามาตรฐานอารยประเทศ จึงเหมาะสำหรับผู้อ่านทุกกลุ่ม ทั้งเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรม นักวิชาการ นักวิจัย ตลอดจนผู้ศึกษาด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมทุกระดับ

อย่างไรก็ตาม เนื้อหาที่ผู้เขียนได้นำเสนอในแต่ละบทนั้นค่อนข้างเน้นไปที่มิติมุมมองของอัยการเป็นหลัก จึงอาจทำให้ผู้อ่านขาดภาพสะท้อนความเชื่อมโยงของกระบวนการยุติธรรมทั้งระบบ ตั้งแต่ชั้นตำรวจ อัยการ ศาล ราชทัณฑ์ คุมประพฤติ (สำนักงานกิจการยุติธรรม, 2567) ประการสำคัญ ข้อมูลที่ทรงคุณค่าทางวิชาการในหนังสือเล่มนี้จะสามารถเป็นต้นแบบทางวิสัยทัศน์และการบังคับใช้กฎหมายของประเทศไทยได้อย่างสมบูรณ์แบบ และก่อให้เกิดการต่อยอดทางองค์ความรู้ งานวิชาการ หรืองานวิจัยที่ได้รับการยอมรับในวงกว้าง จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการอ้างอิงแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือเพื่อให้ผู้อ่านได้สืบค้นเพิ่มเติมได้ในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- น้ำแท้ มีบุญสร้าง. (2566). กระบวนการยุติธรรมทางอาญาเปรียบเทียบ. กรุงเทพฯ: บริษัท สำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด.
- น้ำแท้ มีบุญสร้าง. (2554). กระบวนการยุติธรรมทางอาญาเปรียบเทียบ Comparative Criminal Justice System. กรุงเทพฯ: สุตรไฟศาล.
- สำนักงานกิจการยุติธรรม. (2567). สมุดภาพอินโฟกราฟิกกฎหมาย.

